بررسی گرایش مذهبی

علامه نجم الائمه محمد بن حسن

رضی استرآبادی رحمه الله

محمد نادری

بسم الله الرّحمن الرّحیم

و صلّی الله علی محمّدٍ و آله الطّیبین الطّاهرین

گر چه شرح حال روشنی از علامه نجم الائمة رضی الدین محمد بن حسن مشهور به رضی استرآبادی رحمه الله شارح کافیه و شافیه [متوفای ٦٨٦ یا ٦٨٨ق] در دست نیست اما در اینکه وی پیرو مکتب اهل بیت علیهم السلام و از علماء و ادبای امامیه بوده، هیچ شک و شبهه ای وجود ندارد و هذا فی الاشتهار کالشمس فی رابعة النهار.

حاج شیخ عباس قمّی قدس سره در معرفی مشار الیه می نویسد:

« محمّد بن الحسن رضی الأسترآبادی نجم الائمة و صاحب الفضائل الجمة، فخر الأعاجم و صدر الأعاظم و فاضل الأمة. عالم محقّق مدقق سعید، صاحب شرح کافیه و شرح شافیه و شرح قصائد سبع ابن ابی الحدید. همانا بر اهل علم مخفی نیست که شرح کافیه این بزرگوار کتابی است که تفوّق گرفته بر مصنّفات فریقین در احکام و اتقان و اشتمال آن بر تحقیق و تدقیق. و این شیخ معظّم متوطّن بود در نجف اشرف در جوار حضرت امیر علیه السّلام و این شرح لطیف را در آن بقعه مبارکه نوشته و در آن گفته که هرچه یافت شود در این کتاب از چیز لطیف و تحقیق شریف، پس او از برکات این روضه مبارکه و حضرت مقدسه و افاضات

سیدنا امیر المؤمنین علیه السّلام است... و بالجمله علمای عامّه و خاصه، این شیخ معظم را ستوده و کتاب شرح کافیه‌اش را ثنا گفته‌اند. در مجالس المؤمنین است که [سیوطی] در کتاب طبقات النحاة گفته که او آن امام مشهور است که شرح کرده کافیه ابن حاجب را بر وجهی که کسی چنان شرح ننوشته و در غالب کتب نحو مانند آن کتابی در جمع و تحقیق و حسن تعلیل نیست و متأخران، خود را همگی عیال آن کتاب می‌دانند و آن‌را دست به دست می‌گردانند و شیوخ عصر و اسلاف ایشان در تصنیف و درس خود بر آن اعتماد می‌نمایند و او را در آن کتاب با نحاة، ابحاث بسیار و مذاهب و اختیاراتی است که او به آن متفرد است و آن شرح را بر وجهی که در خطبه آن ذکر نموده در آستانه مقدسه غروی و مشهد مقدس مرتضوی نوشته و گفته که اگر قبول طبع اهل روزگار خواهد بود از برکات وقوع آن در آن جوار است و الّا از قصور طبع این خاکسار. فراغ او از تألیف آن شرح در سال ششصد و هشتاد و سه بود. و در سال هشتاد و شش وفات یافت. و او را شرحی دیگر لطیف بر کتاب شافیه تصریف است اگرچه او نیز به مرتبه خود به غایت نفیس و شریف است، لکن التفات طلبه به آن، به اندازه علم به صرف است.» [الفوائد الرضویه؛ ج۲ ص۷۳۸]

شگفتا که برخی از مخالفان سبک مغز و عناد پیشه با گستاخی تمام و بر اساس یک مشت سخنان سست و واهی در صدد تشکیک در این امر مسلم بر آمده اند!

از این روی بر آن شدیم تا شرح کافیه و شافیه رضی ﷺ را –که بهترین گواه بر گرایش مذهبی اوست- باز خوانی نموده، قضاوت و داوری را بر عهده خواننده منصف وا گذاریم. و قد بلغت الشواهد الی عشرة کاملة و لله الحمد علی کل حالة.

۱- محقق رضی ﷺ به صلوات بر پیغمبر ﷺ و خاندان وی ﷺ بسنده نموده و هیچ گاه بر صحابه درود نفرستاده است:

- ✓ خطبه شرح کافیه: «وصلواته علی خاتَم أنبیائِه ومبلِّغ أنبائِه محمّدِ بنِ عبدِ الله المبشَّرِ به قبلَ میلاده وعلی السّادة الاطهار مِن عترته وأولادِه»
- ✓ خاتمه شرح کافیه: «والحمدُ لله علی إنعامه وإفضالِه بتوفیق إکمالِه وصلواتُه علی محمّدٍ وکرامِ آلِه»
- ✓ خطبه شرح شافیه: «أمّا بعدَ حمدِ اللهِ تَوالی نِعَمِهِ والصّلاةِ علی رسوله محمّدٍ وعِتْرَتِهِ المعصومینَ فقد عزمت...»
- ✓ خاتمه شرح شافیه: «وصلّی اللهُ علی سیّدِنا محمّدِ النبیِّ الأمّیِّ العربیِّ وآلِهِ الأطیابِ وسَلَّم تسلیماً کثیراً»

۲- هر دو کتاب در شهر نجف و در جوار حرم امیرالمومنین علی علیه‌السلام به نگارش در آمده است و پر واضح است که نجف هماره مرکز تشیع و مهد علمای امامیه بوده است:

- ✓ خطبه شرح کافیه: «فإن جاءَ مرضیّاً فببرکات الجَنابِ المقدَّسِ الغَرویِّ -صلواتُ اللهِ علی مُشرِّفِهِ- لاتّفاقه فیه وإلّا فمِن قصورِ مؤلِّفه فیما یَنتحیه»
- ✓ خطبه شرح کافیه بر طبق نسخه دیگر: « انّ کلَّ ما وجِد فیه مِن شیءٍ لطیف و تحقیقٍ شریف فهو مِن برکات تلک الحضرة المقدّسة و إفاضات حضرة سیّدنا أمیر المؤمنین صلوات اللّه علیه»
- ✓ خاتمه شرح کافیه: «وقد تمَّ تمامُه و اختُتِمَ اختتامُه فی الحضرةِ المقدَّسةِ الغَرَویّةِ علی مشرِّفِها صلواتُ ربِّ العزّةِ و سلامُه»
- ✓ خطبه شرح شافیه: «وعلی الله المُعَوَّلُ فی أن یوفّقَنی لإتمامه بمنِّه وکرمِه وبالتّوسّل بِمَنْ أنا فی مُقَدَّس حَرمِه علیه مِنَ اللهِ أزکی السّلام وعلی أولادِهِ الغُرِّ الکِرام»
- ✓ خاتمه شرح شافیه: «وفّقَ اللهُ تعالی لاتمامِ تصنیفه فی ربیع الاوّل سَنةَ ثَمانٍ وثمانینَ وستِّمائة بالحضرة الشریفة المقدَّسة الغرویّة علی مشرِّفها أفضلُ التحیّة والسّلام» [طبق برخی از نسخه ها]

نکته: غروی منسوب به غَری بر وزن عَلی به معنای ساختمان زیبا می باشد و در نزد شیعه به شهر نجف گفته می شود.

امام صادق علیه السلام می فرماید: «قَبْرُ عَلِیٍّ هُوَ فِی الْغَرِیّ» [وسائل الشیعه؛ ج ١٤ ص٣٨٨].

زبیدی واسطی در تاج العروس ذیل ماده غرو می نویسد: «و الغَرِیُّ البِناءُ الجَیِّدُ الحَسَنُ و منه الغَرِیَّانِ و هُما بِناءانِ مَشْهورانِ بالکوفةِ عِنْدَ الثَّوِیَّةِ حیثُ قَبْرِ أمِیرِ المُؤْمِنِینَ علیٍّ رضِیَ اللّهُ عنه»

مجمع البحرین نیز می نویسد: « و الْغَرِیُّ کغَنیّ البِناءُ الجیّد و منه الْغَرِیَّانِ بناءانِ مشهوران بالکوفة قاله فی القاموس و هو الآن مدفن علی (ع) »

٣- قول به عصمت ائمه علیهم السلام و توسل به ایشان که در فقرات گذشته ملاحظه شد، دلیل دیگری بر شیعه بودن شارح رضی رحمه الله می باشد.

٤- در بحث تقدم مفعول بر فاعل به «استخلفَ المرتضی المصطفی» مثال زده است.

٥- در باب استثناء نیز به «ما فَدی وصیٌّ نبیّاً إلا علیّاً» مثال زده است.

٦- همچنین در باب مرکبات مثالی زده که دلالت می کند بر اینکه وی شیعه اثنا عشریه بوده است: «کما تقول الحسینُ ثالثُ الاثْنَی عَشَر»

٧- فاضل رضی ﷺ در جای جای شرح کافیه و شرح شافیه به احادیثی از امام علی ﷺ که غالبا از نهج البلاغه است استشهاد و استناد نموده که روی هم رفته در حدود چهل حدیث می باشد:

- ✓ وفی نهج البلاغة: «وَ أَنْتُمْ وَ السَّاعَةُ فِی قَرَنٍ وَاحِدٍ» [شرح کافیه؛ ج١ ص٢٨٣]
- ✓ وقریب منه قول أمیر المؤمنین علی رضی الله عنه: «فَهُمْ وَ الْجَنَّةُ كَمَنْ قَدْ رَآهَا» [شرح کافیه؛ ج١ ص٢٨٣]
- ✓ وفی نهج البلاغة فی الخطبة البکالیة : «نَحْمَدُهُ عَلَی عَظِیمِ إِحْسَانِهِ وَ نَیِّرِ بُرْهَانِهِ وَ نَوَامِی فَضْلِهِ وَ امْتِنَانِهِ حَمْداً یَكُونُ لِحَقِّهِ قَضَاءً» [شرح کافیه؛ ج١ ص٣٠٦]

- ✓ فی نهج البلاغة: «فَأَعْطَاهُ اللَّهُ النَّظِرَةَ اسْتِحْقَاقاً لِلسُّخْطَةِ وَ اسْتِتْمَاماً لِلْبَلِیَّةِ» [شرح کافیه؛ ج١ ص٥١١]
- ✓ کما قال علی رضی الله عنه فی الجار: «وَ اللَّهِ لَابْنُ أَبِی طَالِبٍ آنَسُ بِالْمَوْتِ مِنَ الطِّفْلِ بِثَدْیِ أُمِّهِ» [شرح کافیه؛ ج٢ ص٣٨]
- ✓ کقوله کرم الله وجهه فی نهج البلاغة: «یَا لَهُ مَرَاماً مَا أَبْعَدَه» [شرح کافیه؛ ج٢ ص٦٠]
- ✓ وقال علی رضی الله عنه: «فَطِیبُوا عَنْ أَنْفُسِكُمْ نَفْساً» [شرح کافیه؛ ج٢ ص٦٨]

- ✓ كقول علي رضي الله عنه: «قَدْ كُنْتُ وَ مَا أهَدَّدُ بِالْحَرْبِ» [شرح كافيه؛ ج٢ ص١٠٣]
- ✓ نحو: «لَا خَيْرَ بِخَيْرٍ بَعْدَهُ النَّارُ» [شرح كافيه؛ ج٢ ص١٨٩ و ج٤ ص٢٨٢]
- ✓ كما في نهج البلاغة: «لَنَسَخَ الرَّجَاءُ مِنْهُمْ شَفَقَاتِ وَجَلِهِمْ» [شرح كافيه؛ ج٢ ص٢٤٥]
- ✓ وقوله: «وَ رَخَاءِ الدَّعَةِ» ، «وَ سَكَائِكَ الْهَوَاءِ» [شرح كافيه؛ ج٢ ص٢٤٦]
- ✓ كقوله عليه الصلاة والسلام: «مَا رَأَيْتُ مِثْلَ الْجَنَّةِ نَامَ طَالِبُهَا» [شرح كافيه؛ ج٢ ص٢٥٦]
- ✓ نحو: «وَجَدْتُ الناسَ اخْبُرْ تَقْلِهْ» [شرح كافيه؛ ج٢ ص٣٠١]
- ✓ قال علي كرم الله وجهه: «أنَا الَّذِي سَمَّتْنِ أمِّي حَيْدَرَةَ» [شرح كافيه؛ ج٣ ص٢٧]
- ✓ نحو قول علي رضي الله عنه في النهج: «نُزِّلَتْ أنْفُسُهُمْ مِنْهُمْ فِي الْبَلَاءِ كَالَّتِي نُزِّلَتْ فِي الرَّخَاءِ» [شرح كافيه؛ ج٣ ص٥٢]
- ✓ ألا ترى إلى قول أمير المؤمنين علي، رضي الله عنه وهو من الفصاحة بحيث هو: «بَيْنَا هُوَ يَسْتَقِيلُهَا فِي حَيَاتِهِ إِذْ عَقَدَهَا لِآخَرَ بَعْدَ وَفَاتِه» [شرح كافيه؛ ج٣ ص١٩٦]
- ✓ وفي نهج البلاغة: «وَ قَلَّتْ عَنْكُمْ نَبْوَتُه» [شرح كافيه؛ ج٣ ص٤٠٦]

- ✓ كما فی قول علی رضی الله عنه: «لَأنْ أصُومَ یَوْماً مِنْ شَعْبَانَ أحَبُّ إلَیَّ مِنْ أنْ أُفْطِرَ یَوْماً مِنْ رَمَضَانَ»...وقال رضی الله عنه: «اللَّهُمَّ أبْدِلْنِی بِهِمْ خَیْراً مِنْهُمْ»...«وَأبْدِلْهُمْ بِی شَرّاً مِنِّی»...ومنه قول أمیر المؤمنین علی رضی الله عنه «وَ لَهِیَ بِمَا تَعِدُکَ مِنْ نُزُولِ الْبَلَاءِ بِجِسْمِکَ وَ النَّقْصِ فِی قُوَّتِکَ أصْدَقُ وَ أوْفَی مِنْ أنْ تَکْذِبَکَ أوْ تَغُرَّک» [شرح کافیه؛ ج۳ ص۴۵۵]
- ✓ وذلک کقول علی رضی الله عنه: «أحْمَدُهُ...أوَّلاً بَادِیاً» [شرح کافیه؛ ج۳ ص۴۶۱]
- ✓ کقول علی رضی الله عنه فی النهج: «أجْزَاَ امْرُؤٌ قِرْنَهُ وَ آسَی أخَاهُ بِنَفْسِهِ» [شرح کافیه؛ ج۴ ص۱۲]
- ✓ وفی نهج البلاغة: «وَدِدْتُ أنَّ أخِی فُلَاناً کَانَ حَاضِراً» [شرح کافیه؛ ج۴ ص۳۱]
- ✓ ومنه قول علی رضی الله عنه فی نهج البلاغة : «لَا یَخْرُجُ إلَیْکُمْ مِنْ أمْرِی رِضًی فَتَرْضَوْنَهُ وَ لَا سُخْطٌ فَتَجْتَمِعُونَ عَلَیْهِ » [شرح کافیه؛ ج۴ ص۷۰]
- ✓ قال علی رضی الله عنه فی نهج البلاغة: «وَإنْ فَعَلَ اللَّهُ ذَلِکَ لَکُمْ أ تُؤْمِنُونَ» [شرح کافیه؛ ج۴ ص۱۱۳]
- ✓ وفی نهج البلاغة: «یَتَخَالَسَانِ أنْفُسَهُمَا أیُّهُمَا یَسْقِی صَاحِبَهُ کَأسَ الْمَنُونِ» [شرح کافیه؛ ج۴ ص۱۶۶]
- ✓ وفی نهج البلاغة: «وَ لَنِعْمَ دَارُ مَنْ لَمْ یَرْضَ بِهَا دَاراً» [شرح کافیه؛ ج۴ ص۲۵۲]
- ✓ نحو: « لِدُوا لِلْمَوْتِ وَابْنُوا لِلْخَرَابِ / فَکُلُّکُمْ یَصِیرُ إلَی ذَهَابِ» [شرح کافیه؛ ج۴ ص۲۸۴]

- ✓ وفـــى نهـــج البلاغـــة: «قَـــدْ وَ اللَّـــهِ لَقُـــوا اللَّـــهَ» [شـــرح كافيـــه؛ ج٤ ص٣١٦]
- ✓ وقولـــه رضـــى الله عنـــه فـــى نهـــج البلاغـــة: «كَـــأنْ قَـــدْ وَرَدَتِ الْأظْعَـــانُ» [شرح كافيه؛ ج٤ ص٣٧١]
- ✓ كمـــا فـــى نهـــج البلاغـــة: «بَقُـــوا فِـــى الـــدُّنْيَا مَـــا الـــدُّنْيَا بَاقِيَـــةٌ» [شـــرح كافيـــه؛ ج٤ ص٤٤١]
- ✓ وأمـــا قـــول علـــى رضـــى الله عنـــه: «لَشَـــدَّ مَـــا تَشَـــطَّرَا ضَـــرْعَيْهَا» فمنقول...[شرح شافيه؛ ج١ ص٧٨]
- ✓ كمـــا فـــى قـــول علـــى رضـــى الله عنـــه: «كَاشَـــفَتْكَ الْعِظَـــاتِ» [شـــرح شافيه؛ ج١ ص٩٨]
- ✓ ألا تـــرى إلـــى قـــول الحســـن بـــن علـــى رضـــى الله تعـــالى عنهمـــا لـــبعض مـــن خاصـــمه: «سَـــفِيهٌ لَـــمْ يَجِـــدْ مُسَـــافِهاً» [شـــرح شـــافيه؛ ج١ ص١٠١]
- ✓ كقـــول علـــى رضـــى الله تعـــالى عنـــه: «تَعَايَـــا أهْلُـــهُ بِصِـــفَةِ دَائِـــهِ» [شـــرح شافيه؛ ج١ ص١٠٤]
- ✓ قـــال علـــى رضـــى الله تعـــالى عنـــه: «حَتَّـــى صِـــرْتُ أُقْـــرَنُ إلَـــى هَـــذِهِ النَّظَائِرِ» [شرح شافيه؛ ج٢ ص١٣٤]
- ✓ روى عـــن أميـــر المـــؤمنين علـــى رضـــى الله تعـــالى عنـــه: «نَـــزَلَ الْقُـــرْآنُ بِلِسَـــانِ قُـــرَيْشٍ وَ لَيْسُـــوا بِأصْـــحَابِ نَبْـــرٍ وَ لَوْلَـــا أنَّ جَبْرَائِيـــلَ عَلَيْـــهِ

السَّلَامُ نَزَّلَ بِالْهَمْزَةِ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ مَا هَمَزْنَا» [شرح شافیه؛ ج۳ ص۳۲]

۸- محقق رضی ﷺ دو مرتبه به اشعار حضرت ابو طالب علیه السلام استشهاد نموده است:

- ✓ وکذا قول أبی طالب: « إذَنْ لَاتَّبَعْنَاهُ عَلَى خَيْرِ حَالَةٍ / مِنَ الدَّهْرِ جِدّاً غَيْرَ قَوْلِ التَّهَازُلِ» [شرح کافیه ؛ ج۱ ص۳۲۵]
- ✓ قال أبو طالب یخاطب النبی صلی الله علیه وآله و سلم: «فَاصْدَعْ بِأمْرِکَ مَا عَلَيْکَ غَضَاضَةٌ / وَ أبْشِرْ بِذَاکَ وَقَرَّ مِنْهُ عُيُوناً» [شرح کافیه؛ ج۲ ص۶۸]

۹- وی ارادت و محبت زیادی نسبت به سید الشهداء امام حسین علیه السلام دارد:

- ✓ وقد یستعمل المستغاث له بمن نحو: «فَيَا لَلَّهِ مِنْ أَلَمِ الْفِرَاقِ» [شرح کافیه؛ ج۱ ص۳۵۳]

  توضیح: این مصرعی از شعر عُبید الله بن حُر جُعفی است که به خاطر یاری نرساندن به سید الشهداء علیه السلام از روی حسرت سروده است.
- ✓ نحو «کوکب الخرقاء» و«قتیل الطف» [شرح کافیه؛ ج۱ ص۵۰۴]

- ✓ فالأولى إذن أن نقول نحو «ضرب اليوم» و «قتيل كربلاء» بمعنى اللام كما قاله باقى النحاة [شرح كافيه؛ ج۲ ص۲۰۷]
- ✓ كقولنا: الحسين رضى الله عنه قتيل الطف، أخزى الله قاتليه [شرح كافيه؛ ج۳ ص ٤۳۰]

۱۰- و امور ديگرى كه اشعار و اشاره به تشيع رضى استرآبادى ﷺ دارد:

- ✓ تقول: «وامن قلع باب خيبراه ، وا من حفر بئر زمزماه» [شرح كافيه؛ ج۱ ص٤۲۲]
- ✓ «لَا فَتَى إِلَّا عَلِيٌّ وَ لَا سَيْفَ إِلَّا ذُو الْفَقَارِ» [شرح كافيه؛ ج۲ ص۱۱۲]
- ✓ كما فى قول ابن هَرْمَة يخاطب حسن بن زيد: «الله أعطاك فضلا من عطيته / على هن وهن فيما مضى وهن يعنى عبد الله وحسنا وإبراهيم بنى حسن بن حسن وكانوا وعدوه شيئا فأخلفوه، هذا والظاهر أنه كنى عن الجنس أى على لئيم ولئيم ولئيم، حوشوا عن ذلك» [شرح كافيه؛ ج۳ ص ۲٦۱]
- ✓ وقد يكنى الشخص بالأولاد الذين له كأبى الحسن لأمير المؤمنين على رضى الله عنه [شرح كافيه؛ ج۳ ص۲٦٥]

تنها سوالى كه در اينجا باقى مى ماند آن است كه چرا رضى ﷺ به هنگام بردن نام پيغمبر ﷺ و اميرالمومنين ﷺ از ادعيه مرسوم اهل

سنت نظیر «صلی الله علیه و سلم» یا «کرم الله وجهه» یا «رضی الله عنه» استفاده نموده است؟!

پاسخ این مساله هم کاملا روشن است و آن اینکه جمله های مذکور یا از باب تقیه گفته شده و یا دستخوش تبدیل و تحریف شده است و یا اینکه ناسخان افزوده اند.

و آخِر دعوانا انِ الحمد للّه ربِّ العالمَین

محمد نادری/ ساوه

۱۳۹۱/۱۲/۳۰ هـ ش